

pe care le apreciez constă din detaliile referitoare la aspectele practice ale păstrării arhivelor și la modul în care membrii își reglementau accesul la acestea. Totodată, Kovács face observații utile cu privire la strategiile matrimoniale ale familiei Wass, care și-au ales soțiile constant din mediul nobilimii comitatului, unde aveau principalele posesiuni. O contribuție utilă este și discuția referitoare la nume și la semnificația lor în contextul practicilor de identificare a indivizilor în actele medievale.

Partea a IV-a urmărește evoluția nobililor Wass între secolele XVII-XX. Wass au revenit în perioada Principatului pe scena politică, deținând diverse dregătorii în ierarhia administrativă a principilor Transilvaniei. În secolul al XVIII-lea, au dobândit titlul aristocratic de conți. Întrucât datele arhivelor, pentru aceste perioade, sunt mult mai detaliate, în aceste secțiuni femeile și bărbații familiei Wass sunt prezentați în forma unor liste în care se prezintă sumar principalele realizări din punctul de vedere al formației academice, al carierelor politice, al legăturilor matrimoniale și demografice. Există și câțiva memorialiști printre ei, ale căror scrieri au fost utilizate în reconstruirea vieții nobiliare ardeleni din epoca premodernă și modernă. Prezentarea indivizilor este întreruptă de discutarea situației stăpânirilor funciare, a aspectelor referitoare la demografie (natalitate și mortalitate) etc. Această parte este cea mai amplă din lucrare, ocupând 85 de pagini.

Partea a V-a prezintă diploma de acordare a titlului de comiți, urmată de publicarea ei în latină, în appendicele lucrării. Volumul se încheie cu o listă a numelor actuale ale localităților, urmată de ilustrații.

Ca abatere de la practica publicării unor lucrări referitoare la istoria medievală a Ungariei în limba engleză, am remarcat păstrarea prenumelor indivizilor în limba maghiară (de obicei, se anglicizează, ceea ce traducătorul a făcut în cazul regilor Ungariei). Folosirea numelor localităților din România, în limba maghiară, în text, reprezintă o rezolvare deosebită de practica utilizării denumirilor actuale. Denumirile oficiale românești ale localităților pomenite în text se află în lista localităților de la paginile 193-199. Traducerea este de bună calitate, textul fiind lizibil și relativ ușor de urmărit.

Lucrarea s-a născut din interesul autorului pentru istoria medievală a familiei Wass din perioada studiilor de Istorie la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj Napoca, continuată apoi cu studierea asiduă a colecțiilor documentare ale arhivei familiei până în perioada contemporană. Cartea reprezintă o realizare științifică incontestabilă a cărei formă este excepțională prin subiectul și circumstanțele istorice sale insolite. Rareori avem exemple de istorii de familii medievale care să aibă o continuitate comparabilă cu cea a acestei familii. Prin formă, documentație și cantitatea de informație istorică, referințele precise și numeroase și notele de subsol ample (uneori depășesc prin cantitate textul propriu-zis) este evident că avem de-a face cu o lucrare care se adresează preponderent unui public specializat în istoria socială. A treia parte aparține, prin problematica abordată, studiilor de medievistică dedicate istoriei elitelor, reprezentând o contribuție majoră de ordin monografic la acest subiect. Partea a IV-a este fără îndoială utilă tuturor celor care se ocupă de viața politică și culturală a elitelor din Transilvania premodernă, modernă și contemporană. În concluzie, recomandăm această lucrare drept o realizare științifică riguroasă, bine documentată și modernă, utilă cercetătorilor vieții sociale, din perioada medievală până în epoca contemporană.

COSMIN POPA-GORJANU

Pius II Papa, *Epistola ad Mahumetem*. Einleitung, kritische Edition, Übersetzung von Reinhold F. Gleis und Markus Köhler, Trier, Wissenschaftlicher Verlag, 2001, 343 p.

Cunoscutul umanist Enea Silvio Piccolomini (papa Pius al II-lea) a lăsat în urma sa o impresionantă operă, atât din punct de vedere calitativ, cât și cantitativ. Poate una dintre cele

mai discutate lucrări ale sale este scrisoarea către sultanul Mahomed al II-lea, scrisă în anul 1461, dar rămasă netrimisă, dovedindu-se a fi un exercițiu literar specific perioadei în care a activat: Renașterea.

Prezentarea de față face referire la această scrisoare, care a apărut într-o nouă ediție bilingvă în cadrul editurii Wissenschaftlicher Verlag, sub îndrumarea lui Reinhold F. Glei și Markus Köhler. Este o ediție critică ce are ca punct de plecare manuscrisele scrisorii găsite în biblioteci din Bruxelles, Berlin, Cracovia, Madrid, Florența, Haga, mănăstirea Melk, Paris, Parma, Praga, Vatican etc. Traducerea și ediția critică au fost realizate începând cu anul 1997, în cadrul unui seminar cu o grupă a Facultății de Filologie Clasică din cadrul Ruhr-Universität Bochum.

Datată între lunile octombrie-decembrie 1461, scrisoarea către Mahomed al II-lea a dat naștere la numeroase discuții referitoare la motivul pe care Pius al II-lea l-a avut în momentul redactării ei. Motivul principal a fost o „cruciadă literară”, deoarece cruciada – în adevăratul sens al cuvântului – nu a găsit adepți în cadrul congresului de la Mantova (1459-1460). Fiind convins că astfel va reuși, poate, să oprească cucerirea Europei de către turci, Pius al II-lea a redactat un adevărat tratat politico-filosofico-teologic, în care a utilizat, printre altele, și lucrările puse la dispoziția sa de cardinalii Nicolaus Cusanus (*Cribratio Alkorani*) și Juan de Torquemada (*Tractatus contra principales errores perfidi Machometi*).

Cele două izvoare principale au fost folosite de Pius al II-lea inegal, preluând din lucrarea lui Torquemada fraze întregi, în special partea teologică. De ce? Putem doar specula: lucrarea lui Cusanus ar fi putut să nu fie chiar gata; ar fi fost mai familiar cu lucrarea lui Torquemada din perioada congresului de la Mantova, deschis la 26 septembrie 1459. La rândul său, cardinalul a avut ca surse de inspirație lucrări ca: *Doctrina Mahumet* (legende iudaico-islamice), *Corpus Toletanum* (tradus din arabă în latină), *Coran*-ul (tradus de Robert Kettons); însă pe lângă aceste lucrări, apar idei din *Vechiul și Noul Testament*, din lucrările lui Augustin, Ambrosie, Grigore cel Mare, Lactanțiu, Isidor din Sevilla, Anselm din Canterbury, Bernard de Clairvaux, Pietro da Penne, Riccolds da Monte Croce, chiar Aristotel, Cicero și Vergiliu. Dar izvorul principal, concepția și argumentația tratatului își au punctul de plecare în lucrările lui Toma d'Aquino.

Am făcut referire la aceste surse de inspirație, folosite de cardinalul Torquemada, pentru a scoate în evidență caracterul lucrării, care se va dovedi a fi principalul izvor scris folosit de Pius al II-lea. Printre problemele politice dezbătute, papa discută ideea botezului, care ar fi pus capăt cruciadei dacă sultanul l-ar fi acceptat; dorința de putere și faimă a sultanului poate fi ușor de îndeplinit cu câțiva stropi de apă (cum au fost botezați și francul Chlodovec, maghiarul Ștefan, longobardul Agilulf), recompensa fiind titlul de împărat al Europei Orientale. Caută să-l convingă pe sultan să facă pasul, dând un exemplu concludent: botezul lui Constantin cel Mare, al cărui oraș l-a cucerit în anul 1453. Partea teologică expune probleme legate de Trinitate, învățăturile legate de Islam, în special cum poate fi văzut Paradisul de către musulmani, iar spre final este pusă întrebarea dacă Islamul este adevărata religie.

Ediția de față atrage atenția asupra unei lucrări care mai trebuie cercetată cu atenție, deoarece oferă de fiecare dată noi puncte de vedere ce pot fi interpretate din multe unghiuri, în funcție de capacitățile traducătorului, despre care s-a încetățenit termenul: „traduttore-traditore”. Este o lucrare deosebit de interesantă dacă ne gândim că inițial, papa a dorit să inițieze o acțiune militară, care, pe moment, nu a găsit destui adepți, rămânându-i doar calea literară; cea din urmă s-a dovedit a fi mult mai potrivită pentru un umanist, care, nici chiar când a ajuns să dețină funcția supremă, nu a renunțat la condeiul ce i-a adus consacrarea în lumea literelor.

ANDREEA MÂRZA